

Економика природопользования

УДК 332.12.711.455(2):504.05

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО РЕГІОНУ З ВРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ

Ветрова Н.М.

Досліджені взаємозв'язок сучасних підходів до розробки стратегії територій, які мають рекреаційну спеціалізацію з дією екологічних складових рекреаційної діяльності. Розглядаються стратегічні альтернативи розвитку регіону в умовах впливу екологічних факторів на стан рекреаційних ресурсів регіону

Ключові слова: рекреація людини, рекреаційна територія, екологічна складова стратегії регіону.

Процес підтримки та корекції фізіологічного стану організму при відпочинку та саморозвитку – процес рекреації, потрібен для людини, котра витрачає в трудовій діяльності власні фізичні і розумові можливості. Роль рекреації людини підвищується в умовах високої інтенсивності і напруженості праці в сучасному виробництві, а також зростанні психологічних перевантажень. Особливе значення при організації ефективної рекреації людини має урахування екологічного стану природних систем навколишнього середовища як визначального фактора рекреаційної діяльності. Ця теза заснована на обов'язковій участі в рекреаційному процесі природних складових, таких як клімат, гідроресурси, бальнеологічні і фітолікувальні ресурси, морські і пляжні ресурси, ландшафтне різноманіття. Тому зниження якісних характеристик навколишнього середовища стосовно норми життєзабезпечення позначається негативно на привабливості рекреаційної території, а по ряду показників може привести до втрати значності території як придатної для організації рекреаційного процесу. Отже, керування рекреаційними територіями повинно в першу чергу бути екологічно збалансованим і проблеми стану навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки, впливу на здоров'я населення, на ефективність рекреаційної діяльності широко вивчалися вченими [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [10], [12]. Однак аспекти екологічного менеджменту рекреаційного регіону на стратегічному рівні усе-таки вимагають додаткового усвідомлення, тому метою даної статті є розгляд підходів до формування стратегії розвитку рекреаційного регіону з урахуванням екологічної складової.

Підтримується вченими теза, що для організації ефективних видів і форм рекреації при наявності рекреаційних потреб різних груп населення на території може використовуватися наявна сукупність рекреаційних ресурсів, завдяки таким їхнім властивостям як лікувально-оздоровчий вплив, унікальність, історична і культурна цінність, естетична привабливість і ін. [4], [5], [7]. Крім того загальноновизнано рекреаційна діяльність розуміється як процес, що має не тільки фізіологічну і соціальну, але й економічну складову. При цьому пріоритетне використання території для рекреаційної спеціалізації повинно з однієї сторони враховувати рівень соціально-економічної доцільності її організації, а з іншого боку - екологічний потенціал простору, який використовується. І в цьому випадку виникнення системної проблеми функціонування природних комплексів в умовах спрямованого впливу на них людини вимагає при побудові структур керування на території, усвідомлення комплексу впливу на природне середовище антропогенних процесів - сформованого і можливого, включаючи також власне рекреаційно-економічну діяльність.

Даний підхід зв'язан з розумінням, що техногенна середа формується для життєдіяльності у цілому (як і для рекреаційної сфери) і вона має вплив на природню складову середи через використання ресурсів у потрібних об'ємах. Проблемою формування техногенної середи є те, що часто не забезпечуються пропорції процесів поновлення таких ресурсів: водозабір, перевищує природній рівень балансу гідроресурсів; лісозаготівля ведеться без урахування термінів поновлення лісу; добуток корисних копалин здійснюється з порушенням масивів поверхні землі

- шахти формують пустоти, змінюють ландшафти; розрілля та схема посівів порушує природний баланс поновлення характеристик [13]. Також в природній середі розташовано утворені об'єкти життєзабезпечення, які не завжди відповідні показникам природної середи: будівлі, споруди, дороги займають території лісу, садів, котрі забезпечують кисневий баланс, будівництво у зонах оповзнів порушує стійкість масивів та другі аспекти урбанізації. Тому можна стверджувати, що існує об'єктивна суперечність – внаслідок настанови на забезпечення громадського розвитку спостерігається невідповідність процесів господарювання людини процесу розвитку природної середи. Кажучи другими словами, життєзабезпечення суспільства здійснюється в умовах присутності екологічної домінанти, котра потребує з однієї сторони обліку факторів навколишнього середовища, а з другої – у рішенні проблем забезпечення потрібних характеристик середи. Особливе значення визначена теза має для рекреаційної території, оскільки екологічні складові можуть здійснювати вплив на значно збільшену чисельність населення регіону в наслідок потоків рекреантів - зростає щільність населення, збільшуються проблеми евакуації населення з території в разі небезпеки, негативний вплив може перевершити межі відновлення стану навколишньої середи та ін. Цей погляд підтверджують дані моніторингу стану кримського регіону, який має рекреаційну привабливість: у курортний сезон різко погіршується склад повітря за умов підвищення чисельності автотранспорту у 3-3,5 рази, перенапружені пляжі та морська акваторія коло них, різко впала чисельність видів рослин та тварин у дикій природі – 50 відсотків тварин занесено у Червону Книгу України, на території Криму накопичено більш 42 млн. м³ твердих побутових відходів [4, с.29] та ін.

Враховуючи положення теорії стратегічного управління, рішення задачі збалансованого розвитку рекреаційного регіону залежить від результатів оцінки рівня економіки й екологічного стану території; ресурсного потенціалу регіону; територіального і галузевого зонування території по видах ресурсів, оцінки можливих змін екологічних балансів території. Результати досліджень повинні забезпечити основу обґрунтування стратегічних перспектив рекреаційної діяльності стосовно реалізації принципу забезпечення корисності для рекреанта, так і принципу збереження навколишнього середовища.

Концептуально, при побудові цілісної стратегічної перспективи розвитку рекреаційної території необхідно забезпечити збалансовану взаємодію природних, технічних і соціальних підсистем, що формують середовище, яка відповідала би санітарно-гігієнічним і матеріальним потребам суспільства при збереженні природно-ресурсного й екологічного потенціалу території.

При тому слід зазначити, що стратегічне управління враховує цілий комплекс характеристик як зовнішнього оточення, ситуації в галузі, позиції в сегменті ринку, так і внутрішніх особливостей рекреації на окремій території [9, с.31]. При цьому екологічний менеджмент в процесі вибору стратегічних перспектив для рекреаційної території повинен забезпечувати вигоди екологічної безпеки. З одного боку, при обґрунтуванні перспектив створення нових і розвитку наявних виробництв (включаючи небезпечні виробництва) повинні враховуватись результати оцінки доцільності цього за умови огляду їх впливу на природне середовище в цілому і на рекреаційні ресурси зокрема - рівень викидів, дисбаланс стану окремих характеристик навколишнього середовища в поточний період та на перспективу, ін. З другого - необхідно передбачати перерозподіл продуктивних сил з територій, які урбаністично перевантажені чи мають високі ризики екологічних небезпек.

Виходячи з теорії, можуть бути прийняті стратегічні альтернативи для рекреаційного регіону:

- стратегічний розвиток діяльності в регіоні по обсягах чи видам рекреаційних послуг (зокрема, стратегія концентрованого росту),
- стратегія стабілізації досягнутого рівня функціонування рекреаційних підприємств (по видах, по обсягах послуг),
- стратегія скорочення існуючого не рекреаційного напрямку виду діяльності й одночасне обґрунтування змін спеціалізації на рекреаційну.

Однією з альтернатив стратегії розвитку територіальних рекреаційних зон, враховуючи ре-

сурси і існуючу інфраструктуру, може бути стратегія концентрованого росту. В її межах здійснюється орієнтація рекреаційного комплексу території на підвищення обсягів послуг, що дозволить підтримувати потужність рекреаційних об'єктів на першому етапі та підвищити її у перспективі за рахунок росту коштів від розвинутої діяльності. Стратегія концентрованого росту перспективна у традиційно популярних рекреаційних зонах, враховуючи туристичні потоки як національного, так і міжнародного рівня, в яких удосконалення індустрії відпочинку дозволить вийти на якісно новий рівень функціонування. Однак, враховуючи вимоги екологічної домінанти при обґрунтуванні стратегії розвитку в рекреаційній сфері необхідно передбачити збалансовані міри щодо забезпечення екологічної безпеки територіальних екосистем. При тому на окремі досліджуємі території потребують рішення різні екологічні аспекти – постачання питної води, діяльність комунальної системи, утилізація побутових та господарських відходів, зменшення забруднення повітря та води при підвищеному навантаженні рекреаційного потоку та ін.

Основою вибору стратегії стабілізації для територіального рекреаційного комплексу є усвідомлення економічної необхідності захисту позицій господарюючих суб'єктів на рекреаційному ринку без росту обсягів рекреаційних послуг. Такий стратегічний вибір в умовах дії екологічної домінанти є доцільним при характеристиках стану навколишнього середовища у цілому та наявних рекреаційних ресурсах території: коли відмічається значний навантаж рекреаційних ресурсів доцільно удосконалення рівня існуючих рекреаційних послуг без зростання потужностей підприємств рекреації. Порушення балансу «ресурси-обсяги рекреаційної діяльності» в регіоні можуть привести як к різкому зниженню якості послуг, так і к критичним змінам у стані території, котрі можуть вимагати значних витрат на заходи щодо усунення негативних екологічних наслідків. В рамках даної стратегії на території не повинні організовуватись нові та розширюватись існуючі об'єкти рекреації та інфраструктури. Однак економіка території, для якої характерні існуючий кваліфікаційний склад кадрів, структура фондів, система організації діяльності, дуже залежить від різних структурних змін, оскільки спеціалізація має тісний зв'язок з соціальними аспектами господарювання. При тому ця стратегія для рекреаційної зони припускає орієнтацію на підтримку екології навколишнього середовища території, і також збереження рівня зайнятості, стабілізацію соціальних процесів за допомогою забезпечення підвищення привабливості рекреаційного комплексу через підтримку унікальності і якості послуг у обсягах, що працюють. Стратегія з такими цілями доцільна для території, котра має унікальні рекреаційні ресурси, які використовуються сьогодні на максимальному рівні.

Стратегія змін спеціалізації доцільна для територій, котрі мають рекреаційні ресурси, але традиційно розвивали інші види діяльності. При тому реалізується принцип структурних змін територіального комплексу в динамічних умовах функціонування. В Криму є території, на яких присутні значні, неповторні рекреаційні ресурси, але ці території традиційно працюють у сільському господарстві. Однак в умовах всебічного реформування АПК і необхідності забезпечення високого рівня ефективності ведення сільського господарства на таких територіях слід розглянути можливість зміни спеціалізації у цілому або частково в напрямку орієнтації на зелений туризм, полювання як відпочинок, бальнеологічні курортні послуги та другі види відновлення здоров'я та стану трудового потенціалу нації.

Обґрунтування стратегії концентрованого росту, стратегії захисту позицій територіального рекреаційного комплексу на ринку без росту обсягів рекреаційних послуг чи стратегії зміни спеціалізації для територій, для подолання можливих протиріч між господарюванням і станом зовнішнього середовища потребує реалізації системи заходів екологічної спрямованості, що регламентує ведення рекреаційно-економічної діяльності. У такій системі поєднуються соціально-організаційні, оціночно-прогнозні і технічні заходи, що дозволять уникнути неузгодженості екологічних параметрів території і рекреаційно-економічної діяльності.

ВИСНОВКИ

В результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що стратегічні перспективи як загальний напрямок розвитку діяльності рекреаційного регіону не можуть не відображати суб'єктивні погляди розробників щодо екологічних аспектів. Однак, щоб уникнути таких суперечностей між господарюванням і станом зовнішньої середовища повинна реалізовуватись система управління заходами екологічної спрямованості. В такій системі об'єднуються соціально-організаційні, оціночно-прогнозні та технічні заходи, котрі дозволять уникнути порушення узгодження екологічних параметрів території та рекреаційно-економічної діяльності.

Однак сформульовані підходи до розробки стратегії функціонування рекреаційної території потребують подальшого уточнення та доробки з врахуванням результатів аналізу взаємодій сукупності екологічних чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы, гипотезы). – М.: Россия молодая, 1994. – 367 с.
2. Екологічна безпека техноприродних геосистем у зв'язку з катастрофічним розвитком геологічних процесів / Гошовський С.В., Рудько Г.І., Преснер Б.М. – К.: ЗАТ "НІЧЛАВА", 2002. – 624 с.
3. Экология, охрана природы и экологическая безопасность /Под ред. В.И. Данилова -Данильяна. – М.: Изд. МНЭПУ, 1997. – 744 с.
4. Экология Крыма: Справочное пособие /Под ред. Н.В.Багрова и В.А.Бокова. – Симферополь: Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2003. –360 с.: ил. – На русском языке
5. Мамутов В.К., Амона А.И., Дементьева Т.Н. и др. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты. – Академия наук Украины Институт экономики промышленности. – К.: Наук. думка, 1992. -141с.
6. Устойчивый Крым. План действий: научные труды КИПКС. Киев-Симферополь: СОНАТ, 1999. - 400 с., ил., 16 с. цв. вкл.
7. Данілішин Б.М. Природно-техногенні катастрофи: проблема економічного аналізу та управління. – К.: УІНСІР, 2002. – 153 с.
8. Устойчивый Крым. Общественно-экологическое движение. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2002. – 368 с., ил.
9. Устойчивое развитие рекреационно-экономического комплекса Крыма /Коллектив авторов; Под ред. д.э.н., проф. А.В. Ефремова – Симферополь: «Таврия», 2002.- 400 с.
10. Шибанов С.Э., Шибанов А.С. Анализ существующих запасов, перспектив освоения и экологического состояния гидроминеральных и грязевых курортных ресурсов Крыма //Вестник физиотерапии и курортологии. – 2001. –№1. – С.112-116.
11. Ветрова Н.М. О типах и иерархии стратегий //Экономика и управление. - 2003.-№5-6. - С.11-14.
12. Зубаков В.А. XX век. Сценарии будущего: анализ последствий глобального экологического кризиса // Зеленый мир. Российская экологическая газета. – 1996. -№ 215. - С.37-41.